

The effect of social capital on the development of postgraduate students' educational performance at the University of Mazandaran

Nader Razeghi^{*1}, Mobina Kazemi²

¹ Associate Professor of Sociology, Faculty of Humanities & Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² MA in Youth Study, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Date Received:

08 May 2022

Date of sent to Review:

08 May 2022

Date Revised:

13 May 2023

Date Accepted:

11 June 2023

Keywords:

Social capital, Social network, Social trust, Academic performance, postgraduate students, development of the performance.

Abstract

Interactions, social networks and social trust among students and professors are one of the most important academic social capital. This study aims to investigate the effect of social capital on the academic performance of postgraduate students at the University of Mazandaran.

The statistical population of the study consisted of all postgraduate students at the University of Mazandaran in the academic year 2016-17. The survey method was used in the study and the data were collected through a questionnaire. The research sample included 358 participants who were selected by simple random sampling.

The findings of the study demonstrated that the variable of social capital accounted for 36.9% of variance in academic performance. Also, the results of regression models showed that the variables of informal social network ($\beta = 0.45$) and social trust ($\beta = 0.39$) affected academic performance (educational and research performance). The adjusted determination coefficient indicated that the independent variables of this study i.e. the informal social network and social trust explained 0.344% of the variance in the dependent variable i.e. the academic performance. Based on the findings, it can be stated that increasing social capital will lead to the development of the performance of the educational and research system.

* Corresponding Author: Nader Razeghi

Address: Associate Professor of Sociology, University of Mazandaran

Email: razeghi@umz.ac.ir

بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران

نادر رازقی^{1*}، مبینا کاظمی²

¹ دانشیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران
² کارشناسی ارشد مطالعات جوانان، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

چکیده

تعاملات، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان و اساتید یکی از مهم‌ترین ابعاد سرمایه اجتماعی دانشگاهی محسوب می‌شوند. این مطالعه در صدد بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران می‌باشد. جامعه آماری این مطالعه را کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ تشکیل داده است. روش پژوهش در این تحقیق پیمایشی بوده و داده‌ها از طریق پرسش‌نامه گردآوری شده است. حجم نمونه تحقیق ۳۵۸ نفر بوده که از طریق نمونه‌گیری گیری تصادفی ساده جمع‌آوری گردید. یافته‌های تحقیق نشان داده است که متغیر سرمایه اجتماعی به میزان ۳۶/۹ درصد از واریانس عملکرد تحصیلی را تبیین می‌کند. همچنین نتایج حاصل از مدل رگرسیونی نشان داد که متغیرهای شبکه اجتماعی غیر رسمی ($\beta=0/45$) و اعتماد اجتماعی ($\beta=0/39$) بر عملکرد تحصیلی (عملکرد آموزشی و پژوهشی) تأثیر داشته است. ضریب تعیین تعدیل یافته نشان‌دهنده آن است که متغیرهای مستقل این بررسی یعنی شبکه اجتماعی غیر رسمی و اعتماد اجتماعی به میزان ۰/۳۸۴ درصد از واریانس متغیر وابسته تحقیق یعنی عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی را تبیین می‌کند. براساس یافته‌ها می‌توان بیان کرد که افزایش سرمایه اجتماعی موجب توسعه عملکرد نظام آموزشی و پژوهشی خواهد شد.

تاریخ دریافت: ۱۸ اردیبهشت ۱۴۰۱
تاریخ ارسال به داور: ۱۸ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ اصلاح: ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۲
تاریخ پذیرش: ۲۱ خرداد ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، شبکه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، عملکرد تحصیلی، توسعه عملکرد.

مقدمه:

دانشگاه‌ها نقش اساسی در نظام آموزشی و پیشبرد دانش داشته و بستر اصلی تفکر، اندیشه در هر جامعه‌ای به حساب می‌آیند. کسب علم و مهارت‌های مرتبط با آن یکی از مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین فعالیت‌های دانشجویان در زندگی علمی دانشگاهی محسوب می‌شود. بدون مانوس کردن دانشجویان با پژوهش در زندگی و فعالیت‌های روزمره، پرورش استعدادها و خلاق آن‌ها در تولید علم و مشارکت در توسعه کشور ناممکن خواهد بود (انت ویسل، ۲۰۰۲). دانشگاه‌ها به عنوان مراکز تولیدکننده علم و فرهنگ و تربیت متخصصان مورد نیاز کشور، به طور قطع، خاستگاه بسیاری از نوآوری‌ها و خلاقیت‌ها برای حل مسائل روز جامعه هستند (رودباری و همکاران، ۱۳۸۹). البته این مهم زمانی جامه عمل می‌پوشد که دانشجو بتواند به صلاحیت و موفقیت مورد نظر در تحصیلات خود دست یابد (حائری زاده، ۱۳۸۸). برای همین، مسأله عملکرد تحصیلی، بخصوص عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی از اهمیت بیشتری برخوردار است. به دلیل اینکه در زمان تحصیل تا حدود زیادی آموزش مبتنی بر پژوهش را پشت سر می‌گذارند و از سوی دیگر، نیاز به ارائه پایان‌نامه برای دریافت مدرک تحصیلی خود دارند، به گونه‌ای ژرف‌تر پا به عرصه پژوهش می‌گذارند و نقش

* نویسنده مسؤل: نادر رازقی

آدرس: دانشیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، ایمیل: razeghi@umz.ac.ir
دانشگاه مازندران

گسترده‌تر و مهمی می‌توانند در تولید علم و دانش ایفا کنند (فعلی، ۱۳۸۵). عملکرد تحصیلی به معنای نتیجه و ثمره تلاش فرد در رابطه با فعالیت‌های آموزش رسمی بوده و در واقع همه کوشش‌های نظام آموزشی معطوف به این پدیده می‌باشد. عملکرد تحصیلی به عنوان برون‌داد نظام آموزشی از عوامل متعددی تأثیر می‌پذیرد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۳). برخی از این عوامل عبارت‌اند از: هوش هیجانی (رهنما و عبدالملکی، ۱۳۸۸ و حاج باقری و لطفی، ۱۳۹۲)، فرآیند خود کارآمدی (قاضی طباطبایی و مرجایی، ۱۳۸۰ و شریفی و همکاران، ۱۳۹۲)، عزت نفس (حسینی نسب و وجدانپرست، ۱۳۸۱)، حسینی و همکاران، ۱۳۸۶، کمالی و همکاران، ۱۳۸۸ و سلملیان و کاظم نژاد، ۱۳۹۳)، سلامت روان (میرکمالی و همکاران، ۱۳۹۴)، پیشینه تحصیلی (فراهانی، ۱۳۸۳)، راهبردهای مطالعه (خدیوزاده و همکاران، ۱۳۸۱). یکی از عوامل مهمی که مورد توجه جامعه‌شناسان قرار گرفته است. مسأله سرمایه اجتماعی و نقش مهم آن در توسعه عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی است.

امروزه در کنار سرمایه انسانی، مالی و اقتصادی، سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است (الوانی و نقوی، ۱۳۸۱). سرمایه اجتماعی به عنوان ذخیره‌ای از حس اعتماد، همکاری و مشارکت در بین افراد یک گروه یا جامعه محسوب می‌شود. جوامعی با سرمایه اجتماعی فراوان دارای سطوح بالای مشارکت هستند، به عبارت دیگر افراد در چنین مکان‌هایی حس تعهد در برابر همدیگر دارند. به علاوه این همکاری، تعهد و از خودگذشتگی سبب پیدایش اعتماد، احترام و فهم مشترک میان آن‌ها می‌شود. سرمایه اجتماعی به عنوان ذخیره‌ای در یک ساختار اجتماعی محسوب می‌شود که از ارتباط میان افراد، سازمان‌ها، اجتماعات یا جوامع نشأت می‌گیرد و همانند یک نیروی ارتباطی مؤثر اجتماعی، اعضای یک گروه یا اجتماع را به هم متصل می‌کند، تعاملات اجتماعی میان آن‌ها را سریع، راحت و کم‌هزینه می‌نماید. مطالعات انجام‌شده پیرامون سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد، سیستم‌ها یا گروه‌ها و جوامعی که از سرمایه اجتماعی بالایی برخوردار می‌باشند، نه تنها میزان تعهد و مسؤولیت‌پذیری، انعطاف‌پذیری، مدیریت مناسب کنش جمعی در آن‌ها، در سطح بالایی قرار دارد؛ بلکه سبب پیشرفت تحصیلی هم می‌شود (بولینو^۱ و همکاران، ۲۰۰۲). به عبارت دیگر پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه اجتماعی به عنوان یک منبع با ارزش سرمایه اجتماعی با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود (اندیشمند، ۱۳۸۸).

مفهوم سرمایه اجتماعی، در دهه‌های اخیر جایگاه خود را به عنوان متغیری تأثیرگذار در حوزه‌های مختلف باز کرده است (سالارزاده و محبوبی، ۱۳۸۸). آموزش و پرورش از جمله حوزه‌هایی می‌باشد که به تأثیر سرمایه اجتماعی بر نظام آموزشی پی برده است. در نتیجه این امر، مدارس، جوامع علمی و سیستم‌های آموزش عالی می‌توانند با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی و فراهم‌آوری فرصت‌های آموزشی برای همه گروه‌های اجتماعی زمینه مناسبی را برای رشد فرهنگی و اجتماعی و اخلاقی آنان در حوزه‌های مختلف عمومی فراهم آورند (صالحی عمران، ۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی موجود در دانشگاه بر همه زمینه‌های علمی، پژوهشی و حتی معاشرت و همکاری دانشجویان در قالب تشکل‌های فرهنگی یا گروه‌های اجتماع علمی مؤثر است (پورموسوی، ۱۳۹۰). تعامل در فرآیندهای آموزشی و یادگیری همکارانه، عملکرد و موفقیت و بهره‌وری بیشتری را موجب می‌شود و عدم تعامل و روش‌های آموزشی فردگرایانه را می‌توان موجب فرسایش سرمایه اجتماعی دانشجویان دانست (قانع‌ی راد، ۱۳۸۵).

در ساختار اجتماعی محیط‌های علمی دانشگاه که ضعف در تعامل و روابط استاد و دانشجو وجود داشته باشد و آموزش به صورت فردگرایانه و غیر جمعی انجام شود، دانشجویان فاقد شبکه‌های ارتباطی با همدیگرند. میزان اعتماد آن‌ها به یکدیگر اندک است و در خصوص هنجارهای عمل توافقی ندارند (قانع‌ی راد، ۱۳۸۵). کاهش ارتباط و اعتماد در محیط دانشگاه سبب انزوا و دوری دانشجویان از محیط دانشگاه شده که انزوای برخی دانشجویان در اجتماع دانشگاه (یا دانشکده) موجب افت تحصیلی آنان خواهد شد و این چنین از کارایی اجتماع علمی خواهد کاست (حائری زاده و همکاران، ۱۳۸۸). از سوی دیگر، تعامل و اعتماد دانشجو در اجتماعات علمی و یکپارچگی اجتماعی بر رشد شخصی، عملکرد اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان اثر مثبت دارد (قانع‌ی راد، ۱۳۸۵) زیرا اعتماد و رابطه دوستی، گفت‌وگوی انتقادی پیرامون اندیشه‌ها را پرورش می‌دهد و دانشجویان اندیشه و راهنمایی مربیان خود را

¹ Bolino

می‌پذیرند و چنین محیطی توانایی علمی دانشجویان را تقویت می‌کند (قانع‌ی راد، ۱۳۸۵) و سبب انتقال دانش و کمک به رشد و بهسازی همه‌جانبه دانشجویان می‌شود (امین بیدختی و همکاران، ۱۳۹۲). بنابراین باید تأثیرات آموزشی سرمایه اجتماعی را به عنوان عاملی مؤثر در عملکرد تحصیلی همواره مورد توجه قرار داد. بررسی سرمایه اجتماعی بر پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانشجویان سبب تغییر در برنامه‌های آموزشی شده که از هدر رفتن منابع انسانی و اقتصادی که از طریق ترک و یا اخراج دانشجو از دانشگاه صورت می‌گیرد جلوگیری می‌کند. زیرا هر ساله ده‌ها میلیارد ریال از بودجه کشور از این طریق به هدر می‌رود و نیروهای بالقوه و سرمایه‌های جامعه که همان نیروی انسانی است، بی‌ثمر می‌ماند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۶). بنابراین، توجه به سرمایه اجتماعی در فضای علمی می‌تواند حس اعتماد و حمایت را بین افراد گسترش دهد و این امر سبب توانمند شدن دانشجویان و ارتقای سطح علمی و پژوهشی آن‌ها می‌شود. از سوی دیگر چارچوبی برای مسؤولین دانشگاه به منظور تلاش برای بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان از طریق برنامه‌ریزی بهتر، تصمیم‌گیری دقیق‌تر و توسعه اعتماد و روابط اجتماعی در فضای دانشگاه فراهم کند. راهکار برای از بین بردن عوامل بازدارنده فراهم کند که از اتلاف وقت، سرمایه ملی و نیروی انسانی جلوگیری شود. عمده مطالعات صورت‌گرفته در حوزه سرمایه اجتماعی و عملکرد تحصیلی معطوف به سرمایه اجتماعی و عملکرد تحصیلی در دوره‌های مختلف تحصیلی در نظام آموزش و پرورش بوده است، اما سرمایه اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی (دانشجویان دوره دکتری و کارشناسی ارشد) کمتر مورد کنکاش‌های علمی قرار گرفته است. لذا این پژوهش تلاش می‌کند به این پرسش اساسی پاسخ دهد: سرمایه اجتماعی چه تأثیری بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران می‌گذارد؟

فرضیه پژوهش

فرضیه اصلی:

سرمایه اجتماعی بر توسعه عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر مستقیم و معنی‌داری دارد.

فرضیه فرعی:

شبکه اجتماعی رسمی بر توسعه عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر مستقیم و معنی‌داری دارد.

شبکه اجتماعی غیر رسمی بر توسعه عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر مستقیم و معنی‌داری دارد.

اعتماد اجتماعی بر توسعه عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر مستقیم و معنی‌داری دارد.

مبانی نظری پژوهش

در کنار سرمایه‌های دیگر همانند سرمایه اقتصادی و انسانی، سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی نیز مورد توجه جامعه‌شناسان قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی از زمان شکل‌گیری مفهومی آن توسط هنیفان^۱ (۱۹۱۶) و پس از آن، همواره پیامدهای مثبت سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در نظام آموزشی مورد توجه متفکرین بوده است. به نظر متفکرین نظریه سرمایه اجتماعی مثل پوتنام سرمایه اجتماعی نیز مانند سایر سرمایه‌ها مولد است و امکان دستیابی به هدف‌های مشخصی را فراهم می‌کند که بدون آن غیرقابل دسترسی خواهند بود (پوتنام، ۲۰۰۱) برای همین وی سرمایه اجتماعی را به عنوان بخشی از سازمان اجتماعی همانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که می‌توانند با تسهیل کنش‌های هماهنگ خود، کارآمدی یک جامعه را افزایش می‌دهند، تعریف می‌کند (پوتنام، ۱۹۹۴). یکی از نظریه‌پردازانی که نقش سرمایه اجتماعی را به عنوان عامل مؤثری برای آموزش و پرورش و مسأله پیشرفت تحصیلی مورد توجه قرار داد، جیمز کلمن است (هوانگ^۲، ۲۰۰۹). مطالعات طولی و داده‌هایی که وی از ۱۰۱۵ دبیرستان دولتی، کاتولیک و خصوصی در آمریکا در طول دوره هفت ساله بین ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۷ جمع‌آوری کرد به نقش برجسته سرمایه اجتماعی در عملکرد تحصیلی اذعان نمود (کلمن، ۱۹۸۱). کلمن بیان می‌کند که تحقیقات قبلی در زمینه نتایج تحصیلی، بر اهمیت منابع مادی

¹ Hanifan

² Huang

و انسانی تأکید کرده‌اند، حال آنکه تأثیر منابع اجتماعی را نادیده گرفته‌اند. جیمز کلمن معتقد است که میزان و نحوهٔ برخورداری از سرمایهٔ اجتماعی بر موفقیت‌های تحصیلی و دستیابی به موقعیت‌های اجتماعی - اقتصادی اثرگذار خواهد بود (کلمن، ۱۹۸۸). منظور از سرمایهٔ اجتماعی در پرورش کودکان، هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و روابط بین بزرگسالان و کودکان است که در رشد کودکان تأثیر ارزشمندی دارند. نتایج یافته‌های جیمز کلمن در خصوص عملکرد تحصیلی، توجه زیادی را جلب کردند؛ زیرا غیر منتظره بودند. به طور معمول، عالمان اجتماعی فرض می‌کنند، کودکانی که از خانواده‌های متعلق به طبقات بالای اجتماعی - اقتصادی هستند در مقایسه با کودکان خانوادهٔ طبقات پایین، عملکرد تحصیلی بهتری دارند. ولی او در تحلیل یافته‌های خود به تأثیر سرمایهٔ اجتماعی بر عملکرد تحصیلی اشاره کرد (شارع پور، ۱۳۸۴). کلمن شواهدی ارائه داد که اگر والدین تحصیلات و موقعیت شغلی (سرمایهٔ انسانی) بالایی داشته باشند شرط لازم و کافی برای تشکیل سرمایهٔ انسانی در فرزندان نیست، بلکه باید سرمایهٔ اجتماعی در خانواده نیز وجود داشته باشد. بدین معنا که والدین باید با فرزندان خود دارای وابستگی باشند که براساس آن حاضر به تخصیص بخشی از وقت و امکانات مالی خود برای تحصیل و آموزش فرزندان باشند؛ چراکه عکس این قضیه نیز ثابت شد؛ در مطالعات او خانواده‌هایی با سطح سرمایهٔ انسانی پایین‌تر والدین (تحصیلات و موقعیت شغلی) وجود داشتند که به دلیل دارا بودن سطح بالای سرمایهٔ اجتماعی در خانواده (وابستگی، ارتباط، اعتماد، مسئولیت‌پذیری و مشارکت دادن فرزندان در تصمیم‌گیری برنامه‌های زندگی) توانسته بودند سطح بالایی از سرمایهٔ انسانی (سطح تحصیلات، موفقیت شغلی، سلامت روحی و روانی و شخصیتی) را برای فرزندان خود به وجود آورند (رستمی و همکاران، ۱۳۹۰) براین اساس می‌توان گفت، سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند عامل جبران‌کننده‌ای برای محرومیت اقتصادی و اجتماعی فراهم آورد. همان طور که کلمن می‌گوید، سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند منابع آموزشی مهمی را برای افراد محروم فراهم آورد (فیلد، ۱۳۸۶).

کلمن این طور بیان می‌کند زمانی که سرمایهٔ اجتماعی بالاست موفقیت تحصیلی بالاست و میزان ترک تحصیل اندک است؛ یعنی سرمایهٔ اجتماعی بالاتر باعث ادامهٔ تحصیل بالاتر و موفقیت تحصیلی می‌شود (جی و مک دانیل، ۱۳۸۷). برای کلمن سرمایهٔ اجتماعی ملموس است و در ساختار روابط بین و میان کنشگران افزایش می‌یابد (جی و مک دانیل، ۱۳۸۷). بنابراین شبکه‌های ارتباطی دانشجویان، اعتماد اجتماعی و هنجارها به عنوان اشکال اساسی سرمایهٔ اجتماعی در عملکرد تحصیلی نقش مؤثری را ایفا می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی موقعیت‌هایی برای تبادل اطلاعات فراهم می‌کنند که می‌توانند نتایج دلخواه برای اعضای گروه را فراهم آورند. بدون روابط اجتماعی، هیچ امکانی برای تبادل اطلاعات یا تقویت معیارهایی که رسیدن به اهداف جمعی را تسهیل سازد، وجود ندارد و یا افرادی که در روابط اجتماعی خود با سطوح بالای اعتماد اجتماعی شرکت دارند، به احتمال بیشتری اطلاعات را آزادانه تبادل می‌کنند و نسبت به هم با مراقبت و خیرخواهی رفتار می‌کنند، برعکس افرادی که روابطشان بدون اعتماد است (گودارد^۱، ۲۰۰۳). بنابر این بر اساس نظر کلمن می‌توان استدلال نمود افزایش سرمایهٔ اجتماعی در دانشگاه به افزایش دستاورد تحصیلی دانشجویان بیانجامد.

دانشگاه و عملکرد تحصیلی:

در دیدگاه ویلسون^۲ (۱۹۹۷) دانشگاه‌ها می‌توانند مؤثرترین سازنده‌های سرمایهٔ اجتماعی، هم در داخل کلاس و هم خارج از آن باشند. او تأکید می‌کند که برای تحقق این هدف می‌بایست فعالیت‌های جدیدی در نظام برنامه‌ریزی درسی قرار گیرد. مثلاً او پیشنهاد می‌کند که مهارت‌هایی چون احترام، اعتماد، یکدلی با مهارت‌های فرآیند گروهی مانند حل کشمکش، حل مسألهٔ مشارکتی و تصمیم‌گیری باید به عنوان آموزش‌های پایه در نظر قرار گیرد (صالحی عمران، ۱۳۹۳)؛ زیرا محیط کلاسی نقش حیاتی در یادگیری سطح بالا و پیشرفت تحصیلی دارد (الیسا، ۲۰۱۵). زیرا مقدار زیادی از وقت افراد به نشستن در کلاس درس صرف می‌شود. این مکان جایی است که آن‌ها مهارت‌های مختلف را می‌آموزند که برای آن‌ها ضروری و صحیح پنداشته می‌شود تا به موفقیت در جامعهٔ کلی

¹ Goddard

² Wilson

برسند. کلاس درس جایی است که آن‌ها درکی از جایگاهشان در جهان به دست می‌آورند (هاناه،^۱ ۲۰۱۳). کلاس‌ها ذاتاً فضاهای دینامیک و به هم وابسته‌ای هستند که به وسیله سطوح بالای تبادل بین اعضای کلاس شناخته می‌شوند. کلاس‌ها همچنین فضاهایی هستند که دانشجویان ممکن است با دانشجویان دیگر و استادانی که منابع جدید را در اختیار دارند، در تعامل باشند که می‌تواند برای رسیدن به اهداف کمک کند (الیسا،^۲ ۲۰۱۵). بنابراین، کارکرد محیط دانشگاهی که مبتنی بر اعتماد و پیوندهای اجتماعی به عملکرد تحصیلی کمک خواهد نمود.

ارتباط اجتماعی و عملکرد تحصیلی:

یکپارچگی دانشجویان در زندگی اجتماعی و علمی دانشگاه بر رشد شخصی و پایه علمی آنان تأثیر دارد. محیط دانشکده و ویژگی‌های ساختاری و سازمانی آن بیشتر با وساطت تعاملات بین دانشجویان و اساتید و کیفیت تلاش دانشجو بر پیامدهای شناختی تأثیر دارند. برخی مطالعات مردم‌نگارانه نقش اساتید را در تسهیل سازگاری دانشجویان با محیط دانشگاه توصیف می‌کنند. یکپارچگی دانشجو در اجتماعات علمی و اجتماعی به‌ویژه کنش متقابل دانشجو با اساتید و هم‌تایان خویش، دوام و ماندن دانشجو در دانشگاه را به‌خوبی پیش‌گویی می‌کند (تینتو و واتکینز، ۱۹۹۲). فراوانی، کیفیت و استحکام تعامل‌های دانشجویان و اساتید همچنین تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر رشد و توسعه فکری دانشجویان دارد. در مطالعه پاسکارلا و ترنزینی فراوانی تماس‌های غیررسمی بالاترین همبستگی‌های جزئی را با نمرات دانشجویان نشان داده‌اند. بر اساس مطالعه بین و کوه نیز تعامل دانشجو-استاد بر موفقیت آکادمیک تأثیر می‌گذارد. تعاملات دانشجویان و اساتید دارای پیامدهای عاطفی نیز بوده و تأثیر زیادی بر رضایت‌مندی دانشجویان از جنبه‌های مختلف تجربه زندگی دانشگاهی آنان دارد. تعاملات دانشجویان-اساتید بر عوامل شخصیتی مثل پیچیدگی شناختی تأثیر می‌گذارد و برای دانشجویان روابط شخصی با اساتید به طور معناداری احترام به خویش اجتماعی و ادراک خویش دانشجویان را بهبود می‌بخشد. تکثیر پژوهش‌های اسپنمان (۱۹۹۱) و محققان دیگر پیشنهاد می‌کند که اگر معلمان برای ایجاد رابطه با شاگردان وقت بگذارند، می‌توانند آن‌ها را برای یادگیری بیانگیزند (نوگنت،^۳ ۲۰۰۹). سوابق مربوط به پیوند میان روابط تعاملی دانشجویان در دانشگاه و موفقیت تحصیلی آنان حاکی از آن است که روابط غیر رسمی میان استاد و دانشجو تأثیر مستقیمی بر رشد فکری و توانایی‌های دانشجویان دارد و همچنین می‌تواند احساس خودمختاری و هدفمندی را در آن‌ها تقویت کند. این روابط می‌تواند در نهایت منجر به بهبود موفقیت تحصیلی دانشجویان و نیز تقویت انگیزه‌های شغلی آنان شود (چیکرینگ،^۴ ۱۹۶۹).

لوهر^۵ (۲۰۰۴) بیان می‌کند، هنگامی که دانشجو احساس می‌کند استاد او را می‌شناسد، احساس تعهد بیشتری به استاد و خواسته‌های او خواهد داشت. روشن است که این موضوع تابع نوع خواسته‌های استاد و شیوه بیان آن‌ها هم هست، اما به طور کلی می‌توان گفت دانشجویان، خود را بیشتر متعهد به اساتیدی می‌دانند که آنان را می‌شناسند. دانشجویان با چنین اساتیدی احساس همدلی بیشتری می‌کنند و قضاوت‌های مثبت‌تری درباره آنان ارائه می‌دهند. وجود رابطه می‌تواند به دانشجو کمک کند که مشکلات درسی خود را به صورت کارآمدتری رفع کند. وجود رابطه بیرون کلاس و امکان گفت‌وگو با استاد در خارج از ساعات رسمی به دانشجو امکان می‌دهد که بیشتر از استاد استفاده کند. گرچه تمام مبادلات علمی در سر کلاس درس امکان‌پذیر است؛ اما مشاهدات کیفی پژوهشگران نشان می‌دهد که اغلب، بهترین تجربه‌های یادگیری دانشجویان در گفت‌وگویی خصوصی یا نیمه‌خصوصی با استاد و یا حتی مباحثه با او شکل گرفته است. معمولاً رابطه غیر رسمی میان استاد و دانشجو در بیرون کلاس هنگامی آغاز می‌شود که دانشجویان برای سؤال‌ها و مشکلات درسی خود به استاد مراجعه می‌کنند (همان).

¹ Hannah

² Alicea

³ Nugent

⁴ Chickering

⁵ Lohr

همچنین بر اساس ادبیات یادگیری تعاملی (جانسون و جانسون ۱۹۸۹ و ۱۹۸۴؛ جانسون و جانسون و هلوبک، ۱۹۹۳ و ۱۹۹۸) تعامل در فرآیندهای آموزشی و یادگیری همکارانه، عملکرد و موفقیت و بهره‌وری بیشتری را موجب می‌شود. این سبک یادگیری با گسترش روابط بین شخصی، درک و تفاهم بیشتر بین دانشجویان ایجاد می‌کند و این امر به رضایت خاطر بیشتر و وابستگی متقابل مثبت بین افراد و انتظار تعامل مثبت و سازنده در آینده می‌انجامد (قانعی راد، ۱۳۸۵). مانسکی (۱۹۹۳) تمایز مفیدی بین «تعاملات درون زاد» و «تعاملات بافتی» بیان می‌کند. او به تأثیر رفتار هم‌کلاسی‌ها بر عملکرد بهتر تأکید می‌کند و معتقد است تعاملات مثبت می‌تواند به کیفیت بالاتر مباحثه در کلاس و پیشرفت وسیع‌تر و بهتر دانش منجر شود (لوگو^۱، ۲۰۰۹).

اعتماد اجتماعی و عملکرد تحصیلی:

کلمن معتقد است که وضعیت مشترک، باعث به وجود آمدن نظام اعتماد متقابل می‌شود. این وضعیت زمانی ایجاد می‌شود که تعدادی از کنشگران به فعالیتی اشتغال داشته باشند که در نتیجه آن همگی نفع مشابهی کسب می‌کنند. به علاوه، هر یک در قربانی نکردن منافع دیگری برای پرداختن به فعالیت مورد علاقه مشترک نفعی ببرد. این ساختار اجتماعی، تعمیم نظام دو کنشگری اعتماد متقابل است، اما شامل تعداد بیشتری کنشگر است (کلمن، ۱۳۸۶). کلمن اظهار می‌دارد که اگر A به قضاوت B اعتماد کند، B به توانایی عملکرد T ، یعنی امین نهایی، اعتماد کند و این منجر می‌شود به این که A به توانایی عملکرد T اعتماد کند. اگر C نیز به قضاوت A اعتماد داشته باشد، به عملکرد T نیز اعتماد می‌کند و در صورت ادامه این فرآیند، شاهد آن خواهیم بود که همه اعضای سیستم به T اعتماد کامل پیدا کنند (کلمن، ۱۳۸۹). علاوه بر اهمیت اعتماد بین اشخاص اعتماد به نهادها هم از اهمیت اساسی برخوردار است. همان گونه که آنتونی گیدنز^۲ استدلال کرد ماهیت نهادهای مدرن عمیقاً وابسته به مکانیسم‌های اعتماد به فعالیت‌های کسانی وابسته است که درون نظام‌های انتزاعی و تخصصی جای دارند (گیدنز، ۱۳۸۷). لذا اعتماد به نهاد دانشگاه و علم به عنوان یکی از نهادهای انتزاعی و تخصصی تأثیر مهمی در فعالیت‌های علمی پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی خواهد گذاشت. به اعتقاد گیدنز، اعتماد اجتماعی عامل اساسی در احساس آرامش جسمانی و روانی و در نهایت امنیت اجتماعی در شرایط عادی زندگی روزمره است و علت این که ما اغلب در فعالیت‌های جاری خود کمتر از آن چه واقعاً هستیم احساس ضعف و ناتوانی می‌کنیم، به دلیل عدم وجود اعتماد اجتماعی می‌باشد (قدیمی، ۱۳۸۶).

لذا در ساختار اجتماعی محیط‌های علمی که ضعف در تعامل و روابط استاد و دانشجو وجود داشته باشد و آموزش به صورت فردگرایانه و غیر جمعی انجام شود، دانشجویان فاقد شبکه‌های ارتباطی با همدیگر هستند و میزان اعتماد آن‌ها به یکدیگر اندک است و در خصوص هنجارهای عمل توافق ندارند (قانعی راد، ۱۳۸۵).

بنابراین بر اساس نظریه سرمایه اجتماعی و ابعاد مهم آن یعنی شبکه و اعتماد اجتماعی نقش آن در عملکرد تحصیلی (آموزشی و پژوهشی) دانشجویان تحصیلات تکمیلی مورد بررسی تجربی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

گراوند و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه خود به بررسی خود کارآمدی پژوهشی، عوامل اجتماعی و محیط آموزشی - پژوهشی دانشگاه با عملکرد آموزشی - پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد پرداختند. جامعه آماری این مطالعه شامل دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، ادبیات و علوم اداری دانشگاه فردوسی و دانشجویان دانشکده‌های دندانپزشکی - پزشکی، داروسازی و پرستاری و مامایی و علوم پزشکی مشهد بوده که با روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی صورت پذیرفت. نتایج نشان داد که بین عوامل اجتماعی و خرده مؤلفه‌های آن مانند حمایت اساتید و زیرساخت‌ها با عملکرد آموزشی - پژوهشی و مؤلفه‌های آن، رابطه معناداری وجود دارد.

¹ Lugo

² Anthony Giddens

شیری و همکاران (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان "نقش سرمایه اجتماعی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان کشاورزی دانشگاه رازی" به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان رشته‌های کشاورزی در دانشگاه رازی کرمانشاه پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داد که سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دارد.

مرقاتی خوبی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش کیفی خود تحت عنوان "تبیین دیدگاه اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی در خصوص شیوه‌های آموزش و یادگیری" به توصیف و تبیین ویژگی اساتید، انتظارات دانشجویان و تعامل بین استاد و دانشجو و نقش آن در یادگیری دانشجویان تحصیلات تکمیلی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد اطلاعات و آگاهی زیاد استادان سبب می‌شود که دانشجویان، استادان متخصص را بیشتر قبول داشته که این سبب اعتماد و احترام به استاد می‌شود و تعامل مثبت بین استاد و دانشجو می‌تواند عامل مهم و اثرگذار بر یادگیری دانشجویان تحصیلات تکمیلی باشد.

سلیمی (۱۳۹۲) در بررسی خود با عنوان "تأثیر سرمایه اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه ارومیه" به مطالعه تأثیر سرمایه اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و انگیزه تحصیلی و نمرات تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.

غفاری و خانی (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی ارتباط سرمایه اجتماعی و هوش فرهنگی با عملکرد تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی پرداختند. این مطالعه که با روش پیمایشی بر روی ۳۲۲ نفر از دانشجویان علوم پزشکی دانشگاه‌های آزاد و دولتی شهرستان‌های بناب و مراغه انجام پذیرفت، نشان داده‌اند که متغیر سرمایه اجتماعی و هوش فرهنگی در تبیین متغیر عملکرد تحصیلی دانشجویان سهم مهمی ایفا می‌کنند. به عبارت دیگر میزان عملکرد تحصیلی در دانشجویانی که از سرمایه اجتماعی و مؤلفه هوش فرهنگی بالایی برخوردار هستند، بیشتر است. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی قوی‌ترین متغیر برای پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان بوده است. حائری زاده و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان "بررسی تأثیر روابط اجتماعی استاد- دانشجو بر موفقیت تحصیلی دانشجویان" به بررسی مقایسه روابط اجتماعی استاد و دانشجو در دانشکده علوم انسانی و دانشکده مهندسی است. نتایج این مطالعه نشان داده است که در هر دو دانشکده پیوندهای قوی و ضعیف با استاد و نیز انگیزه شغلی مثبت و نیز رضایت از نمره بر موفقیت تحصیلی دانشجویان تأثیر مثبت داشته است. قانعی راد (۱۳۸۵) در پژوهش خود با عنوان "تعاملات دانشجویان، انگیزش و کنشگر رشته‌ای" از رویکرد جامعه‌شناسی علم به بررسی نقش تعاملات اجتماعی بین دانشجویان و نقش آن در موفقیت تحصیلی آنان پرداخته است. نتایج این مطالعه که با روش پیمایشی انجام پذیرفت نشان داد دانشجویان با یکپارچگی اجتماعی بیشتر یادگیری تعاملی بیشتری دارند. همچنین نتایج نشان داده است، دانشجویانی که دارای انگیزش و انرژی عاطفی بیشتری هستند و از رشته تحصیلی و استادان خود راضی‌ترند از پیشرفت تحصیلی بیشتری برخوردارند.

کیم^۱ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان موفقیت تحصیلی از طریق مشارکت و اعتماد ایجاد شده توسط سبک رهبری استاد در آموزش عالی به بررسی درک دانشجویان از مشارکت کلاسی و نقش اعتماد به استاد در عملکرد تحصیلی پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده از این مطالعه نشان داد که درک دانشجویان از اعتماد نسبت به یک استاد به طور قابل توجهی عملکرد تحصیلی دانشجویان را افزایش می‌دهد.

پین سنس^۲ (۲۰۲۰) در پژوهش خود به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان پرداخت. این مطالعه به دنبال بررسی رابطه بین شبکه‌های روابط اجتماعی (سرمایه اجتماعی) و پیشرفت تحصیلی (معدل) بوده است. روش این مطالعه پیمایشی بوده و داده‌های تحقیق روی ۴۷۱ نمونه از دانشجویان دانشگاه نیوهمپشایر آمریکا جمع‌آوری شده است. این مطالعه نشان داد که سطوح بالاتری از سرمایه اجتماعی سبب عملکرد تحصیلی مثبت برای دانشجویان می‌شود. گو^۳ و همکاران (۲۰۱۴) نیز در پژوهشی

¹ Kim

² Pincince

³Gu

به روش پیمایشی به بررسی اهمیت سرمایه اجتماعی در خلاقیت دانشجویان تحصیلات تکمیلی در چین پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد که منابع مختلف سرمایه اجتماعی بر خلاقیت دانشجویان تأثیر مثبتی دارد.

حسن^۱ و بگد^۲ (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی پرداخته‌اند. در این تحقیق به طور ویژه‌ای روی چگونگی تأثیر گروه‌های دوستی دانشجویان در دانشکده مهندسی و اثر آن بر عملکرد تحصیلی متمرکز شده است. نتایج این بررسی نشان داده است، دانشجویانی که با هم‌اتاقی‌های توانا ارتباط دارند، عملکرد تحصیلی بهتری دارند. همچنین نتایج این مطالعه نشان داد زمانی که هم‌اتاقی‌ها به شرکای تحصیلی و یا هم مطالعه‌ای تبدیل می‌شوند، بر عملکرد تحصیلی تأثیر مثبت می‌گذارد. یافته‌ها نشان داد که ارتباط با دوستان دانشجوی عامل تعیین‌کننده‌ای در موفقیت تحصیلی محسوب می‌شود.

تایلور^۳ (۲۰۱۲) در پژوهشی به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در تجربه سال اول دانشجویان پرستاری پرداخته است. یافته‌های کیفی و کمی این مطالعه نشان داده است که زنجیره ارتباطات بین فردی و پیوند آن‌ها با هم‌کلاسی‌ها و با افرادی که در حوزه آموزش هستند، به طور واضح احتمال موفقیت بیشتری دارد. یافته‌های این مطالعه نشان داد که چنین تجربه‌های مثبت و ایجاد سرمایه اجتماعی منجر به موفقیت تحصیلی دانشجویان می‌شود.

دفریتاس و براوو^۴ (۲۰۱۲) پژوهشی را با عنوان "تأثیر مشارکت اعضای هیأت علمی و مشاوران بر خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان آمریکایی آفریقایی و لاتین تبار" انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که مشارکت دانشجویان در دانشکده و رابطه با استادان سبب خود کارآمدی و پیشرفت تحصیلی می‌شود و تعاملات دانشجویان در پیشرفت تحصیلی آن‌ها اهمیت اساسی دارد.

آکار^۵ (۲۰۱۱) پژوهشی با عنوان "اثر سرمایه اجتماعی بر موفقیت تحصیلی" انجام داد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی اثرات مثبتی بر آموزش و موفقیت دانشگاهی دارد. کوماراجو^۶ و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهش دیگری با عنوان "نقش تعاملات دانشجو-استاد در بهبود خود پنداره، انگیزش و پیشرفت تحصیلی دانشجویان" انجام دادند. یافته‌های این بررسی نشان داد که تعاملات دانشجویی با اعضای هیأت علمی می‌تواند در توسعه مفاهیم تحصیلی دانشجویان و ارتقای انگیزه و موفقیت تحصیلی آن‌ها نقش مهمی ایفا کند. دانشکده‌ها و دانشگاه‌هایی که به طور فعال ارتباطات نزدیک و مکرر بین دانشجویان و اعضای هیأت علمی خود را تقویت می‌کنند، به احتمال زیاد می‌توانند به طور بالقوه در افزایش رشد فکری و حرفه‌ای دانشجویان خود نقش مهمی ایفا کنند. یافته‌های این مطالعه بیانگر این است که دانشجویان موفق در ارتباط با حتی یک عضو هیأت علمی، به احتمال زیاد احساس رضایت بیشتری نسبت به زندگی دانشجویی دارند. گرچه اغلب تعاملات با دانشکده‌ها در محیط کلاس رسمی رخ می‌دهد، اما دانشجویانی که تعاملات غیررسمی تجربه می‌کنند، انگیزه بیشتری دارند، مشغول و فعالانه در فرآیند یادگیری مشغول می‌شوند، تعامل غیر رسمی بین دانشجویان به عنوان عامل اصلی فرهنگ دانشگاهی شناخته می‌شود و تأثیر مهمی بر نگرش‌ها، منافع و ارزش‌های دانشجویان دانشگاهی دارد. تعاملات رسمی یا غیررسمی دانشجویان می‌تواند در محیط‌های آموزشی و یا در خارج از آن هر دو نقش مهمی در موفقیت تحصیلی دانشجویان ایفا کند

مارتین^۷ (۲۰۰۹) پژوهشی را با عنوان "سرمایه اجتماعی، پیشرفت تحصیلی، فارغ التحصیلان نخبه، دانشگاه خصوصی" به بررسی اثرات شبکه‌های اجتماعی دانشگاه بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان و تحصیل دوره کارشناسی ارشد و برنامه‌های شغلی، با استفاده از داده‌های دقیق یک دانشگاه خصوصی نخبه می‌پردازد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد دانشجویان دارای شبکه‌های گسترده با احتمال بیشتری با درجه ممتاز قبول می‌شوند و تا فارغ‌التحصیلی به تحصیل خود ادامه می‌دهند. دانشجویان نیز با شبکه‌های دانشگاهی

¹ Hasan

² Bagde

³ Taylor

⁴ DeFreitas, & Bravo

⁵ Acar

⁶ Komarraju

⁷ Martin

گسترده و عضویت‌های فوق برنامه‌ای به احتمال بیشتری به مشاغل حرفه‌ای سطح بالاتر می‌اندیشند. نری و ویل^۱ (۲۰۰۸) پژوهشی با عنوان "تجدید سرمایه اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانشجویان بین‌المللی در استرالیا" انجام دادند. آن‌ها در این تحقیق بیان کردند بسیاری بر این باورند که سرمایه اجتماعی سبب تقویت تراکم سرمایه انسانی می‌شود. این تحقیق بررسی می‌کند که چگونه و تا چه حدی دانشجویان بین‌المللی شبکه‌های اجتماعی شان را تقویت می‌کنند و اینکه آیا این مسأله با عملکرد تحصیلی آن‌ها مرتبط هستند. نتایج بیانگر آن است که دانشجویان فعال‌تر، تمایل برای ساخت شبکه‌های نزدیک بهم دارند. آن‌ها در مطالعات خود رابطه مثبت و معناداری را میان سرمایه اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی تأیید نمودند.

اوله و ویلسون^۲ (۲۰۰۷) پژوهشی با عنوان "موفقیت تحصیلی دانشجویان و ارتباط آن با مشارکت دانشجویان در یادگیری و ایجاد روابط با استاد و همکلاسی‌ها" انجام دادند. این مطالعه به بررسی پیشرفت تحصیلی دانشجویان دوره کارشناسی و رابطه آن با مشارکت دانشجویان در یادگیری، روابط دانشجویان با اساتید و رابطه آن‌ها با همکلاسی‌ها در یک دانشگاه عمومی غرب مرکزی آمریکا پرداخته است. این مطالعه از داده‌های سه سال (۲۰۰۵-۲۰۰۳) که از طریق مدیریت بررسی ملی تعهد دانشجویان جمع‌آوری شد، استفاده کرده است. یافته‌های این مطالعه نشان داد روابط دانشجویان با استادان تأثیر بسزایی روی پیشرفت تحصیلی آن‌ها دارد. با وجود این ارتباط بین رابطه دانشجویان با همکلاسی‌ها و پیشرفت تحصیلی ساده نیست. روابط دانشجویان زن با همکلاسی‌ها به طور مثبت روی پیشرفت تحصیلی تأثیر می‌گذارد، درحالی‌که روابط دانشجویان مرد با همکلاسی‌ها تأثیر منفی بر پیشرفت تحصیلی دارد. کو و هیو^۳ (۲۰۰۱) پژوهشی با عنوان "اثرات تعامل دانشجو-استاد در دهه ۱۹۹۰" انجام دادند. به بررسی اثرات تعاملات دانشجویان بر رضایت دانشجویان و پیشرفت‌های یادگیری و پیشرفت شخصی پرداخته اند. یافته‌های این مطالعه که با شرکت ۵۴۰۹ دانشجوی کارشناسی تمام وقت از ۱۲۶ کالج و دانشگاه انجام شده نشان می‌دهد که فراوانی تعاملات دانشجویان از سال اول تا سال تحصیلی افزایش می‌یابد. و چنین تعاملاتی تأثیر مثبتی بر روی تلاش دانشجویان در سایر فعالیت‌های تحصیلی هدفمند داشته است. اندو و هارپل^۴ (۱۹۸۲) مقاله‌ای با عنوان "تأثیر تعامل دانشجو-استاد روی نتایج آموزشی" انجام دادند. این مطالعه به بررسی اثرات چهار جنبه از تعامل دانشجو-استاد (فراوانی تعامل رسمی، فراوانی تعامل غیر رسمی، کیفیت مشاوره استاد و مفید بودن استاد) روی نتایج متفاوت آموزشی دانشجویان بعد از چهار سال می‌پردازد. نتایج به‌دست‌آمده این مطالعه بر اهمیت تعامل دانشجو-استاد بر روی نتایج فکری و فردی/اجتماعی دانشکده و رضایت دانشجویان با تجربه آموزششان تأکید دارد. پاسکارلا^۵ (۱۹۸۰) پژوهشی با عنوان "روابط غیررسمی دانشجو-استاد و نتایج دانشگاهی" انجام داد. نتایج این بررسی نشان داد که با توجه به ویژگی‌های دانشجویان، ارتباط مثبت و معناداری بین میزان و کیفیت تماس‌های غیررسمی دانشجویان، آرمان‌های تحصیلی دانشجویان، نگرش آن‌ها نسبت به کالج، پیشرفت تحصیلی، فکری و شخصی توسعه و پایداری نهادی آن‌ها وجود دارد.

در جمع‌بندی و نقد مطالعات پیشین می‌توان بیان کرد پژوهش‌های بسیاری عملکرد تحصیلی را مورد بررسی قرار دادند و در این مطالعات متغیرهای متنوعی از جمله عوامل محیطی دانشگاه و مسایل آموزشی، هوش فرهنگی، تعاملات استاد دانشجو، انگیزش دانشجویان با رویکرد روان‌شناختی و روان‌شناسی تربیتی مورد تأکید قرار گرفته است. این پژوهش‌ها کمتر رویکرد جامعه‌شناختی عامل سرمایه اجتماعی را به‌خصوص در مقطع تحصیلات تکمیلی مورد توجه قرار داده‌اند. پژوهش‌هایی هم که تأثیر سرمایه اجتماعی را بر عملکرد تحصیلی دانشجویان مورد بررسی قرار داده‌اند به همه ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کمتر توجه داشته‌اند و تنها به مسأله پیوندهای استاد و دانشجو به‌خصوص پیوندهای رسمی در محیط آموزشی بسنده کرده‌اند. اما شبکه اجتماعی رسمی و غیر رسمی و مسأله اعتماد اجتماعی و تأثیر آن بر عملکرد تحصیلی کمتر کنکاش علمی صورت گرفته است که این مطالعه بدان می‌پردازد.

¹Neri&Vile

² Ullah & Wilson

³ Kuh & Hu

⁴ Endo & Harpel

⁵ Pascarella

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر، پیمایشی و طرح تحقیق از نوع مقطعی می‌باشد. واحد تحلیل این مطالعه در سطح فرد بوده است. جامعه آماری این مطالعه شامل کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران که در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ (۲۷۷۶ نفر) مشغول به تحصیل بوده‌اند، می‌باشد. که تعداد نمونه بر اساس فرمول کوکران با احتمال ۹۵ درصد اطمینان، ۳۵۸ نمونه برآورد شده است. اما به منظور پیشگیری از احتمال مخدوش بودن پرسش‌نامه‌ها در اثر پاسخ ندادن، عدم بازگشت پرسش‌نامه، مخدوش و کامل نبودن پاسخ‌نامه‌ها و همچنین به منظور افزایش پایایی تحقیق تعداد نمونه تحقیق ۳۹۰ نفر تعیین گردید که پس از کنار گذاشتن پرسش-نامه‌های مخدوش، در نهایت ۳۶۰ پرسش‌نامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این پژوهش نمونه‌ها به شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب^۱ انتخاب شدند.

پایایی^۲ ابزار سنجش:

در این مطالعه از روش آلفای کرونباخ برای سنجش قابلیت اعتماد پرسش‌نامه استفاده شده که میزان آن برای هر یک از متغیرها در جدول زیر آمده است. با توجه به اینکه در پژوهش‌های علوم انسانی، ضریب آلفای بالاتر از ۰/۷۰ قبول است، لذا می‌توان پایایی پرسش‌نامه مذکور را مطلوب ارزیابی نمود.

جدول شماره ۱. آلفای کرونباخ مرتبط با پایایی پرسش‌نامه

متغیرهای تحقیق	مقدار آلفای کرونباخ
شبکه اجتماعی رسمی	۰/۷۹
شبکه اجتماعی غیر رسمی	۰/۸۲
اعتماد اجتماعی	۰/۸۱
اعتماد بین شخصی	۰/۸۰
اعتماد تعمیم‌یافته	۰/۷۹
اعتماد نهادی	۰/۸۲
سرمایه اجتماعی	۰/۸۸
عملکرد آموزشی	۰/۸۳
عملکرد پژوهشی	۰/۷۷
عملکرد تحصیلی	۰/۸۵

نحوه سنجش متغیرها:

سنجش متغیر وابسته (عملکرد تحصیلی)

عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در سه بعد حیطه عملکرد آموزشی و عملکرد پژوهشی (بنی عقیل و همکاران، ۱۳۹۳) و معدل مورد سنجش قرار گرفته است.

عملکرد آموزشی در دو بعد فعالیت آموزشی و برنامه‌ریزی مورد سنجش و اندازه‌گیری قرار گرفت:

¹ Stratified sampling

² Reliability

برای سنجش فعالیت آموزشی در کلاس و خارج از آن از مؤلفه‌های: شرکت در بحث‌های کلاسی، ارائه مطالب درسی یا علمی در کلاس، خارج از ساعت کلاس متن و یادداشت سخنرانی برای ارائه در کلاس، در طول روز بخشی از وقت خود را به فعالیت‌های علمی، مطالعه درسی و غیر درسی، انجام و تکمیل تکالیف اختصاص دادن استفاده شد. این مؤلفه‌ها بر اساس مدل مطالعاتی کارلسون^۱، بوزمن، کاکمار، رایت و مک ماهان (۲۰۰۰)، نونیس و رایت^۲ (۲۰۰۳) و نونیس و هودسون^۳ (۲۰۰۶) بوده است.

برای سنجش مؤلفه برنامه‌ریزی از گویه‌های زیر استفاده شد: دقیقاً مشخص کردم که برای امتحان چه مدت باید مطالعه کنم، برای عملکرد خوب در امتحان از وقت به طور مناسب استفاده می‌کنم، برای جبران عدم موفقیت خود، شخصاً برنامه‌ریزی می‌کنم، از ابتدای سال تصمیم می‌گیرم طبق یک برنامه منظم مطالعه کنم؛ ولی تصمیم عملی نمی‌شود، دو هفته مانده به امتحان درس‌هایم روی هم انباشته می‌شود و فرصت کمی برای مطالعه دارم، برای موفقیت در امتحان فعالیت‌های کلاسی را منظم و با دقت انجام می‌دهم، هر زمان فرصتی پیش می‌آید مطالب درسی را مطالعه می‌کنم. این پرسش‌ها براساس پرسش‌نامه فام و تیلور و در تاج (۱۳۸۳) بوده است عملکرد پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دو بعد مشارکت پژوهشی محقق ساخته و فعالیت پژوهشی مورد سنجش قرار گرفته است. برای سنجش مشارکت در پژوهش از مؤلفه‌های: همکاری با اساتید در انتشار مقاله علمی، همکاری با اساتید در نقد کتاب، همکاری با اساتید در تلخیص کتاب، همکاری با اساتید در ترجمه کتاب یا مقاله استفاده شد.

و برای سنجش فعالیت پژوهشی از مؤلفه‌های: تعداد مقاله‌های منتشر شده، تعداد سخنرانی‌های علمی ارائه شده، تعداد سمینارهای کلاسی ارائه شده، تعداد کتاب‌های که نقد کرده‌اند، تعداد کتاب‌هایی که تلخیص کرده‌اند، تعداد کتاب‌هایی که ترجمه کرده‌اند، تعداد همایش‌هایی که حضور و شرکت داشته‌اند، تعداد سمینارهایی که حضور و شرکت داشته‌اند و تعداد انجمن و کارگاه‌های مقاله‌نویسی که حضور و شرکت داشته‌اند، مورد سنجش قرار گرفت. برای سنجش این مؤلفه از مدل مطالعاتی رخشانی و شمس (۱۳۹۳) استفاده شده است و برای سنجش معدل: معدل کل دروس گذرانده شده تا کنون، مورد سؤال واقع شد.

سنجش متغیر مستقل (سرمايه اجتماعي)

در پژوهش حاضر برای سنجش و اندازه‌گیری متغیر سرمایه اجتماعی از دو بعد ساختاری (مؤلفه شبکه اجتماعی) و شناختی (مؤلفه اعتماد اجتماعی) استفاده شده است (پارگال، هوگ و گیلیگان^۴، ۱۹۹۹؛ کریشنا و آفه^۵، ۱۹۹۹ و سیلوا^۶، ۲۰۰۵؛ پارس^۷، ۲۰۱۳). در بعد ساختاری طراحی سؤالات مشارکت اجتماعی براساس پرسش‌نامه بانک جهانی (۲۰۰۲) و مدل مطالعاتی گروتترت^۸ (۲۰۰۴) و همکاران، شارع پور (۱۳۸۷)، شیري و همکاران (۱۳۹۳) و صالحی عمران (۱۳۹۳) بوده است. تدوین سؤالات مربوط به حجم یا سایز شبکه بر اساس ژنراتور اسم-مفسر و همچنین سؤالات مربوط به صمیمیت شبکه براساس پرسش‌نامه بانک جهانی (۲۰۰۲) و مدل مطالعاتی ناهاپیت و گوشال^۹ (۱۹۹۸)، شارع پور (۱۳۸۷)، حائری زاده (۱۳۸۹)، امین بیدختی و شریفی (۱۳۹۲) و صالحی عمران (۱۳۹۳) می‌باشد. سؤالات مربوط به دسترسی به شبکه اجتماعی براساس پرسش‌نامه بانک جهانی (۲۰۰۲) و مدل مطالعاتی شارع پور (۱۳۸۷)، حائری زاده (۱۳۸۹) و شیري و همکاران (۱۳۹۳)، و سؤالات مربوط به کیفیت شبکه براساس ژنراتور موقعیت^{۱۰} طراحی شده است.

¹ Carlson

² Nonis & Wright

³ Nonis & Hudson

⁴ Pargal, Hug & Gilligan

⁵ Krishna & Uphoff

⁶ De Silva

⁷ Paras

⁸ Grootaert

⁹ Nahapiet & Ghoshal

¹⁰ Position Generator

برای سنجش و اندازه‌گیری بعد شناختی سرمایه اجتماعی از مؤلفه اعتماد اجتماعی استفاده گردید. سؤالات اعتماد اجتماعی براساس پرسش‌نامه بانک جهانی (۲۰۰۲) و مدل مطالعاتی ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸)، دهقان و غفاری (۱۳۸۴)، زارع و نوریان (۱۳۹۱) و صالحی عمران (۱۳۹۳) تدوین شده است.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی:

در نمونه مورد بررسی این پژوهش، ۱۶۲ نفر (۴۵/۰ درصد) از پاسخ‌گویان را دانشجویان دختر و ۱۹۸ نفر (۵۵/۰ درصد) از آن‌ها را دانشجویان پسر تشکیل داده‌اند. میانگین سنی دانشجویان تحصیلات تکمیلی ۲۶/۵ سال بوده است. به لحاظ وضعیت تأهل، ۲۵۸ (۷۱/۷ درصد) دانشجویان مورد مطالعه مجرد و ۱۰۲ نفر (۲۸/۳ درصد) آن‌ها متأهل بوده‌اند. بر اساس یافته‌ها، ۳۰۷ نفر (۸۵/۳ درصد) از پاسخ‌گویان این تحقیق را دانشجویان مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد و ۵۳ نفر (۱۴/۷ درصد) از پاسخ‌گویان را دانشجویان مقطع دکترا تشکیل داده است.

دانشکده‌های علوم انسانی با ۳۳/۱ درصد (۱۱۹ نفر)، دانشکده علوم پایه ۲۳/۹ درصد (۸۸ نفر) دانشکده علوم اقتصادی ۱۳/۶ درصد (۴۹ نفر)، دانشکده فنی و مهندسی ۹/۲ درصد (۳۳ نفر) دانشکده تربیت بدنی ۶/۷ درصد (۲۴ نفر)، دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۶/۷ درصد (۲۴ نفر) و دانشکده هنر و معماری ۶/۴ درصد (۲۳ نفر) به ترتیب بیشترین و کمترین میزان پاسخ‌گویان را به خود اختصاص داده‌اند.

یافته‌های استنباطی

جدول شماره ۲. ضرایب رگرسیونی ابعاد شبکه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی

عملکرد تحصیلی			
B	Beta	مقدار تی	سطح معنی‌داری
عدد ثابت	۰/۴۳۵	۲/۹۹۳	۰/۰۰۳
شبکه اجتماعی رسمی	-۰/۱۲	-۰/۴۶۰	۰/۶۴۵
شبکه اجتماعی غیر رسمی	۰/۴۴۱	۴/۹۰۶	۰/۰۰
حجم یا سائز شبکه	۰/۱۱۰	۴/۹۰۴	۰/۰۰
صمیمیت شبکه	۰/۲۸۸	۷/۳۱۸	۰/۰۰
دسترسی شبکه	۰/۰۹۴	۲/۷۸۶	۰/۰۰۶
کیفیت شبکه	۰/۱۱۵	۳/۹۳۳	۰/۰۰
R=۰/۰ $R^2 = ۴۴۱/۶۶۴$ Adj. R Square= ۰/۴۳۳			

ضریب رگرسیونی استاندارد شده یا بتا β در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که شبکه اجتماعی رسمی تأثیر معنی‌داری بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی نداشته است اما شبکه اجتماعی غیر رسمی ($\beta = ۰/۵۰۵$) بیشترین تأثیر مثبت بر متغیر عملکرد تحصیلی است داشته است. پس از آن متغیر صمیمیت شبکه اجتماعی ($\beta = ۰/۳۵۱$) قوی‌ترین پیش‌بینی کننده عملکرد

تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی بوده است. در مرتبه بعدی، متغیر حجم و یا اندازه شبکه اجتماعی ($\beta = 0/222$)، کیفیت شبکه اجتماعی ($\beta = 0/182$) و دسترسی ($\beta = 0/094$) قرار دارند.

مقدار ضریب تعیین (R^2) به دست آمده در جدول نشان می دهد شبکه اجتماعی می تواند 0/441 درصد از واریانس متغیر عملکرد تحصیلی را تبیین کند.

جدول شماره ۳. ضرایب رگرسیونی ابعاد متغیر اعتماد اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی

عملکرد تحصیلی				
	B	Beta	مقدار تی	سطح معنی داری
عدد ثابت	0/758		5/515	0/000
اعتماد بین شخصی	0/151	0/224	4/802	0/00
اعتماد نهادی	0/249	0/355	7/322	0/00
اعتماد تعمیم یافته	0/133	0/194	3/762	0/000
$R=0/0R^2 = 355/596$		Adj. R Square= 0/350		

ضریب رگرسیونی استاندارد شده یا بتا β در جدول شماره ۳ نشان می دهد که ابعاد اعتماد اجتماعی تأثیر معنی داری بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی داشته است. متغیر اعتماد نهادی ($\beta = 0/355$) بیشترین تأثیر، متغیر اعتماد بین شخصی ($\beta = 0/224$) و متغیر اعتماد تعمیم یافته ($\beta = 0/194$)، به ترتیب قوی ترین پیش بینی کننده متغیر وابسته یعنی عملکرد تحصیلی بوده اند.

مقدار ضریب تعیین (R^2) بدست آمده در جدول نشان می دهد اعتماد اجتماعی می تواند 0/355 درصد از واریانس متغیر عملکرد تحصیلی را تبیین کند.

جدول شماره ۴. ضرایب رگرسیونی متغیرهای مستقل بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی

عملکرد تحصیلی				
	B	Beta	مقدار تی	سطح معنی داری
عدد ثابت	0/243		1/779	0/076
اعتماد اجتماعی	0/391	0/259	5/635	0/00
شبکه اجتماعی غیر رسمی	0/455	0/400	8/953	0/00
$R=0/0R^2 = 465/682$		Adj. R Square= 0/384		

داده‌ها نشانگر آن است که سهم متغیر شبکه اجتماعی غیر رسمی در تبیین عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی (۰/۴۵) $\beta =$ بیشتر از سهم اعتماد اجتماعی (۰/۳۹) $\beta =$ است. اما به لحاظ آماری اثر هر دو متغیر با اطمینان ۰/۹۹ معنی دار است. ضریب تعیین تعدیل یافته نشان دهنده آن است که متغیرهای مستقل این بررسی یعنی شبکه اجتماعی غیر رسمی و اعتماد اجتماعی به میزان ۰/۳۸۴ درصد از واریانس متغیر وابسته تحقیق یعنی عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی را تبیین می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش در صدد بررسی و تبیین نقش سرمایه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران بوده است. نتایج پژوهش نشان داد که تفاوت میانگین عملکرد تحصیلی دانشجویان (عملکرد آموزشی و پژوهشی) تحصیلات تکمیلی بر حسب جنسیت معنی دار نمی‌باشد؛ اما عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر حسب دوره تحصیلی تفاوت معنی داری وجود دارد. بدین معنی که میانگین عملکرد تحصیلی دانشجویان دوره دکتری از میانگین عملکرد تحصیلی دوره کارشناسی ارشد بیشتر است. و این مسأله با توجه به دوره تحصیلی طبیعی به نظر می‌رسد. یافته‌های تحقیق همچنین نشان داد بین میانگین عملکرد تحصیلی بر حسب دانشکده محل تحصیل تفاوت معنی داری وجود ندارد.

از یافته‌های مهم پژوهش این بوده است که بین شبکه اجتماعی غیر رسمی دانشجویان با عملکرد تحصیلی (عملکرد آموزشی و پژوهشی) آنان رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بدین معنی که هرچه دانشجویان در شبکه‌های اجتماعی غیر رسمی بیشتر قرار بگیرند، عملکرد تحصیلی بالاتری دارند. این یافته بر این مسأله تأکید دارد که کسب موفقیت‌های علمی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی وابسته به تعاملات مستمر استاد و دانشجو در شبکه‌های غیر رسمی است. ساختارهای تعامل چهره به چهره استاد و دانشجو منبع انرژی عاطفی بوده و در عملکرد تحصیلی و فعالیت‌های علمی و پژوهشی بسیار مؤثر هستند. ارتباط شخصی میان استادان و دانشجویانی که بعداً استاد می‌شوند سازنده زنجیره‌ای از تعاملات در طول نسل‌ها هم هست. بنابر این عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی به شبکه تعاملات غیر رسمی آن‌ها وابسته است. رابطه ابزاری در تعاملات علمی خشک و بدون روح، کمکی به عملکرد تحصیلی (هم در حوزه پژوهش، هم در حوزه آموزش) نمی‌کند. همانگونه که یافته‌های این تحقیق نشان داد بین شبکه اجتماعی رسمی دانشجویان تحصیلات تکمیلی با عملکرد تحصیلی (آموزشی و پژوهشی) آن‌ها رابطه معناداری وجود نداشته است. بیشتر شبکه‌های اجتماعی غیر رسمی هستند که موقعیت‌هایی را برای تبادل اطلاعات فراهم می‌کنند و عملکرد تحصیلی در حوزه آموزش و پژوهش را تسهیل می‌سازند. همانگونه کوماراجو و همکاران (۲۰۱۰) در مطالعه خود نشان داده‌اند، تعاملات غیر رسمی بین دانشجویان و اساتید در محیط‌های آموزشی و یا در خارج از آن نقش مهمی در عملکرد و موفقیت تحصیلی دانشجویان ایفا می‌کند و یا بر اساس مطالعه پاسکارلا (۱۹۸۰) روابط غیررسمی دانشجویان-استاد، ارتباط مثبت و معناداری بین میزان و کیفیت تماس‌های غیررسمی دانشجویان و عملکرد تحصیلی دانشجویان، دارد. این یافته با نتایج پژوهش شیرری و همکاران (۱۳۹۳) مرقاتی خوبی و همکاران (۱۳۹۲) سلیمی (۱۳۹۲)، حائری زاده (۱۳۸۸)، قانعی راد (۱۳۸۵) و مطالعات خارج از کشور پژوهش‌های مطالعه پین سنس (۲۰۲۰)، گو و همکاران (۲۰۱۴)، حسن و بگد (۲۰۱۳)، تایلور (۲۰۱۲)، آکار (۲۰۱۱)، مارتین (۲۰۰۹)، نری و ویل (۲۰۰۸)، اوله و ویلسون (۲۰۰۷)، کو و هیو (۲۰۰۱) و اندو و هارپل (۱۹۸۲) مطابقت دارد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش وجود رابطه مثبت و معنی دار بین مؤلفه اعتماد اجتماعی و ابعاد آن با عملکرد تحصیلی (عملکرد آموزشی و پژوهشی) دانشجویان تحصیلات تکمیلی بوده است. بر این اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان اظهار کرد که هرچه دانشجویان نسبت به یکدیگر، با استادان، محیط دانشگاه و قوانین موجود در دانشگاه، کارکنان و مسؤولین و نهادهای موجود در دانشگاه اعتماد بیشتری داشته باشند، عملکرد تحصیلی بالاتری خواهند داشت. این یافته با نتایج پژوهش کیم و همکاران (۲۰۲۳) و مرقاتی خوبی و همکاران (۱۳۹۲) مطابقت دارد. با استفاده از نظریه سرمایه اجتماعی می‌توان بیان نمود که میزان عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و ماهیت آن عمیقاً به میزان اعتماد اجتماعی به نظام‌های انتزاعی و تخصصی دانشگاه وابسته است.

اعتماد دانشجویان در محیط دانشگاه و اجتماعات علمی بر رشد شخصی و اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانشجویان اثر مثبت می‌گذارد. و در صورت کاهش اعتماد اجتماعی در محیط دانشگاهی، سبب انزوا و دوری دانشجویان از محیط علمی شده و موجب افت تحصیلی و کاهش عملکرد تحصیلی آنان می‌شود و این مسأله از کارآیی اجتماع علمی خواهد کاست. از سوی دیگر، تعامل و اعتماد دانشجو در اجتماعات علمی و یکپارچگی اجتماعی بر رشد شخصی، عملکرد اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان اثر مثبت دارد؛ زیرا اعتماد و رابطه دوستی، گفت‌وگوی انتقادی پیرامون اندیشه‌ها را پرورش می‌دهد و دانشجویان اندیشه و راهنمایی مربیان خود را می‌پذیرند و چنین محیطی توانایی علمی دانشجویان را تقویت می‌کند. بنابراین، سرمایه اجتماعی به دلیل دارا بودن مفاهیمی نظیر اعتماد، صداقت، حس تفاهم، همدردی و منبعی برای تحرک اجتماعی، باعث می‌شود که دانشجویان به برقراری ارتباط و دریافت دانش از اساتید و دیگر دانشجویان تشویق شوند، درحالی‌که دانشجویان دارای سرمایه اجتماعی بین گروهی پایین حاضر به برقراری ارتباط، انتقال و دریافت دانش با اساتید و سایر دانشجویان نمی‌باشند؛ زیرا این افراد با شرایط و افراد اندکی که با آنها انس گرفته‌اند راحت‌ترند و از تجربه موقعیت‌های تازه با افراد جدید استقبال نمی‌کنند. از این طریق می‌توان گفت، سرمایه اجتماعی در اجتماع علمی می‌تواند سبب انتقال دانش و کمک به رشد و بهسازی همه‌جانبه دانشجویان شود.

بنابراین با توجه به نقش سرمایه اجتماعی در دستیابی بهتر دانشجویان به اهداف آموزشی و پژوهشی و در نتیجه ارتقای عملکرد تحصیلی (آموزشی و پژوهشی) آنان لذا لازم است اقدامات عملی مناسبی در حوزه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه و تقویت روابط صمیمانه و اعتماد در محیط دانشگاه برای بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی صورت پذیرد.

منابع

- الوانی، مهدی، سید نقوی، میر علی. (۱۳۸۱). سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها. *مطالعات مدیریت منابع انسانی*. (۳۳ و ۳۴): ۲۶-۳.
- امین بیدختی، علی اکبر، جعفری، سکینه، نوروزی، نصرالله و خسروی نیا، معصومه. (۱۳۹۲). تأثیر سرمایه اجتماعی بر رضایت تحصیلی. *مطالعات و برنامه‌ریزی آموزشی*. ۲(۳): ۱۳۸-۱۰۷.
- اندیشمند، ویدا. (۱۳۸۸). شناسایی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در دانشگاه‌ها به منظور ارائه مدلی جهت ارتقای آن، رهبری و مدیریت آموزش. ۳(۲): ۳۴-۹.
- بنی عقیل، آسیه السادات، صالحی عمران، ابراهیم، فاضلی، محمد و فلاح، وحید. (۱۳۹۳). ارتباط سرمایه فرهنگی با عملکرد علمی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان سال ۱۳۹۲. *توسعه پژوهش در پرستاری و مامایی*. ۱۱(۱): ۵۸-۵۱.
- پورطاهری، فروغ، زندویان نائینی، احمد و رحیمی، مهدی. (۱۳۹۳). رابطه فرا حافظه با عملکرد تحصیلی کیفی و کمی دانشجویان. *مطالعات آموزش و یادگیری*. ۶(۲): ۱۵۷-۱۳۷.
- پورموسوی، جعفر. (۱۳۹۰). سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و بین‌گروهی دانشجویان (موردپژوهی دانشجویان دانشکده روان‌شناسی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی) در سال تحصیلی ۹۰-۸۹. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. حاج باقری محسن ادیب، لطفی محمد سجاد. (۱۳۹۲). ارتباط هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی و برخی از ویژگی‌های دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کاشان. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. ۱۳(۹): ۷۱۰-۷۰۳.
- حائری زاده، علی، اصغرپور ماسوله، احمدرضا، نوغانی، محسن و میر انوری، علی رضا. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر روابط اجتماعی استاد-دانشجو بر موفقیت تحصیلی دانشجو، *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*. ۱: ۵۱-۲۷.
- حسینی، محمد علی، دژکام، محمود و میرلاشاری، ژیلا. (۱۳۸۶). همبستگی عزت نفس و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان توان‌بخشی دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی تهران. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. ۷(۱): ۱۴۵-۱۳۷.
- حسینی نسب، سیدداوود، و وجدانپرست، حسین. (۱۳۸۱). بررسی رابطه عزت نفس با پیشرفت تحصیلی دانشجویان علوم پایه و علوم انسانی مراکز تربیت معلم. *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی (تبریز)*. ۴۵(۱۸۴-۱۸۳): ۱۲۶-۱۰۱.

- خدیوزاده، طلعت، سیف، علی اکبر، ولایی ناصر. (۱۳۸۱). بررسی راهبردهای مطالعه و یادگیری و میزان موفقیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد سال ۱۳۷۸. پژوهنده: (۱)۷: ۳۵-۴۲.
- رستمی، فرحناز، شعبانعلی فمی، حسین، کلانتری، خلیل و محمدی، محمدعلی. (۱۳۹۰). بررسی سازوکارهای توسعه سرمایه اجتماعی در نظام آموزش عالی کشاورزی ایران. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران. ۲-۴۲(۴): ۶۲۷-۶۴۵.
- رودباری، مسعود، احمدی، آزاده و عبادی فرد آذر، فرید. (۱۳۸۹). تعیین عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران (پردیس همت) در سال تحصیلی ۸۹-۸۸. طب و ترکیه. ۱۹(۳): ۳۷-۴۸.
- رهنما، اکبر و عبدالملکی، جمال. (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه شاهد. اندیشه‌های نوین تربیتی. ۵(۲): ۵۵-۷۸.
- زارع شاه آبادی، اکبر، نوریان نجف، محمد. (۱۳۹۱). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی با مشارکت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد. جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه. (۱): ۴۷-۶۹.
- سالارزاده، نادر، محبوبی، رضا. (۱۳۸۸). مقایسه نقش «سرمایه اجتماعی» و «پایگاه اقتصادی» در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش دانشگاهی شهر ارومیه. علوم اجتماعی. (۴۷): ۲۲۹-۲۷۱.
- سلیمی، جمال. (۱۳۹۲). بررسی میزان تأثیر سرمایه اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه. دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت. کارآفرینی و توسعه اقتصادی. قم. دانشگاه پیام نور.
- سلملیان، زهره، و کاظم نژادلیلی، احسان. (۱۳۹۳). همبستگی عزت نفس با موفقیت تحصیلی در دانشجویان. پرستاری و مامایی جامع نگر. ۲۴(۷۱): ۴۷-۴۰.
- شارع پور، محمود. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی و اقتصادی. رشد آموزشی. ۵(۲): ۱۰-۱۶.
- شارع پور، محمود. (۱۳۸۷). روند جهانی در سنجش سرمایه اجتماعی: اثرپذیری از حوزه سیاست‌گذاری اجتماعی. فرآیند مدیریت و توسعه. (۶۸-۶۹): ۲۹-۵.
- شرفی، حسن پاشا، شریفی، نسترن، و تنگستانی، یلدا. (۱۳۹۲). پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی از روی خودکارآمدی، خودتنظیمی و خلاقیت دانشجویان دانشگاه آزاد رودهن در سال تحصیلی ۹۱-۹۰. تحقیقات مدیریت آموزشی، ۴(۱۶): ۱۷۸-۱۵۷.
- شیری، نعمت اله، خوش مرام، مژگان، رستمی، فرحناز و میرک زاده، علی اصغر. (۱۳۹۳). نقش سرمایه اجتماعی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان کشاورزی دانشگاه رازی. مطالعات اندازه‌گیری و ارزش‌یابی آموزشی. ۴(۶): ۸۳-۵۵.
- صالحی عمران، ابراهیم. (۱۳۹۳). آموزش عالی و سرمایه اجتماعی. پژوهش‌نامه توسعه فرهنگی اجتماعی. (۱)۱: ۷۷-۵۷.
- غفاری، مظفر، خانی، لطفعلی. (۱۳۹۲). ارتباط سرمایه اجتماعی و هوش فرهنگی با عملکرد تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی. مجله ایرانی آموزش در پزشکی. ۱۳(۸): ۶۵۱-۶۴۲.
- فراهانی، ابوالفضل. (۱۳۸۳). اثر پیشینه علمی و تجربه‌های حرکتی در موفقیت تحصیلی دانشجویان تربیت بدنی. المپیک. (۱۱)۲۴: ۶۷-۷۶.
- فعلی، سعید، پزشکی راد، غلامرضا و چیدری، محمد. (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های پژوهشی و تولید علم. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. (۴): ۹۴-۱۰۷.
- فیلد، جان. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی. ترجمه: غلام رضا غفاری و حسین رضانی. تهران، انتشارات کویر.
- قاضی طباطبایی، محمود، مرجایی، هادی. (۱۳۸۰). بررسی عوامل مؤثر بر خوداثربخشی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه تهران. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. (۱۹): ۵۷-۳۱.
- قانع‌ی راد، محمد امین. (۱۳۸۵). تعاملات دانشجویان، انگیزش و کنشگر رشته‌ای. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. (۲)۱۲: ۱-۲۲.

قدیمی، مهدی (۱۳۸۶)، بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های زنجان، پژوهش‌نامه علوم انسانی، ۵۳: ۳۵۶-۳۲۵.

کمالی صدیقه، جعفری الهام، فتحی افسانه. (۱۳۸۸). همبستگی عزت نفس با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی زنجان. توسعه آموزش در علوم پزشکی. ۲ (۲): ۱۷-۲۴.

کلمن، جیمز. (۱۳۸۹). نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی: سرمایه اجتماعی اعتماد، دموکراسی و توسعه. گردآوری: کیان تاجبخش. ترجمه افشین و خاکباز و حسن پویان. (چاپ سوم). تهران: نشر شیرازه.

گراوند، هوشنگ، کارشکی حسین، آهنچیان محمدرضا. (۱۳۹۵). آزمون روابط ساختاری بین خودکارآمدی پژوهشی، عوامل اجتماعی و محیط آموزشی - پژوهشی دانشگاه با عملکرد آموزشی - پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی. ۴ (۳): ۲۷-۴۸.

مرقاتی خوبی، عفت السادات، زارعی، فاطمه، بیات، دستورپور، مریم و ریماز، شهرناز. (۱۳۹۲). تبیین دیدگاه اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی در خصوص شیوه‌های آموزش و یادگیری. آموزش بهداشت و ارتقای سلامت. ۱ (۳): ۸۲-۶۷.

میرکمالی، سیدمحمد، خباره، کبری، مزاری، ابراهیم، و فرهادی امجد، فرهاد. (۱۳۹۴). نقش سلامت روان بر عملکرد تحصیلی دانشجویان، با میانجی‌گری انگیزش پیشرفت تحصیلی. دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۶ (۲): ۱۰۹-۱۰۱.

- Acar, E. (2011). Effects of social capital on academic success: A narrative synthesis. *Educational Research and Reviews*, 6(6), 456.
- Alicea, S. (2015). *Social networks in community colleges: Influences on social capital, academic achievement, employment skills and psychosocial wellbeing* (Doctoral dissertation, New York University).
- Bolino, M. C., Turnley, W. H., & Bloodgood, J. M. (2002). Citizenship behavior and the creation of social capital in organizations. *Academy of management review*, 27(4), 505-522.
- Chickering, A. W. (1969). *Education and identity*. Jossey-Bass,.
- Coleman, J. (1981). Public and Private Schools. An Analysis of High School and Beyond: A National Longitudinal Study for the 1980's.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, S95-S120.
- DeFreitas, S. C., & Bravo Jr, A. (2012). The influence of involvement with faculty and mentoring on the self-efficacy and academic achievement of African American and Latino college students. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 12(4), 1-11.
- De Silva, M. J. (2005). *Context and composition?: social capital and maternal mental health in low income countries* (Doctoral dissertation, London School of Hygiene & Tropical Medicine).
- Entwistle, N. (2002). based university teaching: What is it and could there be an agreed basis for it?. *Psychology of education review*, 26, 3-9.
- Endo, J. J., & Harpel, R. L. (1982). The effect of student-faculty interaction on students' educational outcomes. *Research in Higher Education*, 16(2), 115-138.
- Goddard, R. D. (2003). Relational networks, social trust, and norms: A social capital perspective on students' chances of academic success. *Educational evaluation and policy analysis*, 25(1), 59-74.
- Grootaert, C. (Ed.). (2004). *Measuring social capital: An integrated questionnaire* (No. 18). World Bank Publications.

- Gu, J., Zhang, Y., & Liu, H. (2014). Importance of social capital to student creativity within higher education in China. *Thinking Skills and Creativity*, 12, 14-25.
- Hasan, S., & Bagde, S. (2013). The mechanics of social capital and academic performance in an Indian college. *American Sociological Review*, 78(6), 1009-1032.
- Hanifan, L. J. (1916). The rural school community center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67(1), 130-138.
- Hannah, R. (2013). The effect of classroom environment on student learning. Western Michigan University. Lee Honors College.
- Huang, L. (2009). Social capital and student achievement in Norwegian secondary schools. *Learning and individual differences*, 19(2), 320-325.
- Kim, M., Albers, N. D., & Knotts, T. L. (2023). Academic Success through Engagement and Trust Fostered by Professor Leadership Style. *Education Sciences*, 13(6), 537.
- Komarraju, M., Musulkin, S., & Bhattacharya, G. (2010). Role of student-faculty interactions in developing college students' academic self-concept, motivation, and achievement. *Journal of College Student Development*, 51(3), 332-342.
- Krishna, A., & Uphoff, N. T. (1999). *Mapping and measuring social capital: A conceptual and empirical study of collective action for conserving and developing watersheds in Rajasthan, India*. World Bank, Social Development Family, Environmentally and Socially Sustainable Development Network.
- Kuh, G. D., & Hu, S. (2001). The effects of student-faculty interaction in the 1990s. *The Review of Higher Education*, 24(3), 309-332.
- Lohr, S. C. (2004). *Student-faculty connections: Grasping the essence of informal interaction*. University of Southern California.
- Lugo, Maria Ana. (2009). Social interaction and school achievement in Argentina.:1-40.
- Martin, N. D. (2009). Social capital, academic achievement, and postgraduation plans at an elite, private university. *Sociological Perspectives*, 52(2), 185-210.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of management review*, 23(2), 242-266.
- Neri, F., & Ville, S. (2008). Social capital renewal and the academic performance of international students in Australia. *The Journal of Socio-Economics*, 37(4), 1515-1538.
- Nonis, S. A., & Hudson, G. I. (2006). Academic performance of college students: Influence of time spent studying and working. *Journal of Education for Business*, 81(3), 151-159.
- Nonis, S. A., & Wright, D. (2003). Moderating effects of achievement striving and situational optimism on the relationship between ability and performance outcomes of college students. *Research in Higher Education*, 44(3), 327-346.
- Nugent, T. T. (2009). *The impact of teacher-student interaction on student motivation and achievement*. University of Central Florida.
- Pascarella, E. T. (1980). Student-faculty informal contact and college outcomes. *Review of educational research*, 50(4), 545-595.
- Paras, P. G. (2013). The Power of Perceptions: How Social Capital is being impacted by Crime and Corruption in Mexico. University of Connecticut Graduate School: 5-14.
- Pargal, S., Huq, M., & Gilligan, D. (1999). Social capital in solid waste management: Evidence from Dhaka. *Sustainable Development*. (16).

- Pincince, M. (2020). Effects of Social Capital on Student Academic Performance. *Perspectives*, 12(1), 3.
- Putnam, R. D. (2001). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1994). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton university press.
- Taylor, R. (2012). Social capital and the nursing student experience. *Nurse Education Today*, 32(3), 250-254.
- Ullah, H., & Wilson, M. A. (2007). Students' academic success and its association to student involvement with learning and relationships with faculty and peers. *College Student Journal*, 41(4), 1192-1203.
- Wilson, P. A. (1997). Building social capital: A learning agenda for the twenty-first century. *Urban studies*, 34(5-6), 745-760.